

INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS

Марина Шульга, д. політ. н.

Київський Національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

«НОВИЙ СВІТОВИЙ ПОРЯДОК»: НЕВІДОМИЙ ГЕРБЕРТ УЕЛЛІС

Maryna Shulga, ScD in Political Science

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

«NEW WORLD ORDER»: UNKNOWN HERBERT WELLS

The issue of a new world order represents a certain paradox. On the one hand, there is still demand for a global interest in addressing this issue, which is urged by increasing the challenges of today. On the other hand, there is a growing skepticism about the proposed approaches to the establishment of the new world order, which, actually, indicates the crisis of the fundamental principles linked to all attempts to comprehend and solve the above-mentioned issue. In any case, one critical nuance remains unaddressed. Which is the following: the problem of the new world order is to a great extent a problem of those who formulate a conceptual vision of such world order, defining the milestones of further development of the global community. And, which is more precise, who possesses the monopoly to both formulate and postulate a conceptually defined image of the new world order as a role model worth of obligatory imitation.

The concept of a new world order created by Herbert Wells that was described in the works of «The New World Order» (1940) and «The Open Conspiracy. Blue Prints for World Revolution» (1928) may be useful in searching the answer to this question. The present article addresses the content of this concept clarifying, in particular, such components as: «liberal triumph», refusal of states «from a large extent of their independence», «competent governor», «special global networks» and «special associations for achievement of specific goals», «European-American hierarchy», education system, «proper mental habits». The article reveals that H. Wells assigns the key role for establishment of a new world order, first of all, to educational work with the young generation, whose emotional-volitional and mental potential should be organized to achieve the goal of «establishing a new order» and is based on the author's conviction that it's a single option with no alternatives. Secondly, this role is assigned to the activities of the academic community, whose collective efforts should be focused on developing a specific list of subjects, the relevance, and significance of which cannot be brought into question by anybody, and which should create a kind of «common mental background». In light of this, the priority task is to create a «new global system of scientific work», all components of which are meant to contribute to the «efforts of organizing the world» in a way that a world acquires «certain quality», where «quality» means «establishing a new order». The conclusion drawn in this article states that the concept of a new world order by H. Wells created a kind of «mental corridor», which remains a generally accepted framework for discussion of the future world order up to the present day.

Keywords: Herbert Wells, new world order, global community, education, general mental background.

Постановка проблеми. Розрізнені судження про «однополярність, яка не відбулася», про «гегемон, який похитнувся», про «уніполь», який так і не став життєздатним, про «кінець історії», який було оголошено передчасно, загрожують отримати форму визнання неспроможності однополярності як принципу світобудови у цілому. Перше, що спадає на думку, – багатополярність як альтернатива. Але яку багатополярність мають на увазі? Традиційну, описану Мортонем

Капланом¹, чи «багатополярність всеохоплюючого уніполю», запропоновану Айрі Страусом²? Питання нового світового порядку лишається відкритим. Чи видається таким? Тим самим відволікаючи нашу увагу від аналізу фактично здійснюваного упорядкування світу на роздуми про бажаний, можливий, шуканий і т. д. спосіб його організації. В таких роздумах немає нічого поганого, однак без аналізу тенденцій, що відслідковуються, і фактів, що їх звикли сприймати як само собою зрозумілі, ці роздуми неминуче консервуються у царині належного.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика нового світового порядку займає чільне місце в сучасних економічних, геополітичних, філософських, політологічних і загалом суспільствознавчих розвідках (Збігнев Бжезінський³, Ульрих Бек⁴, Юрген Габермас⁵, Роберт Каган⁶, Генрі Кіссинджер⁷, Френсіс Фукуяма⁸ та ін.) Прийнято вважати, що своїм статусом предмета теоретичної рефлексії вона завдячує завершенню холодної війни, внаслідок якого постало питання про алгоритм упорядкування постбіполярного світу. Шуканим принципом якось «раптом» стала ідея Збігнева Бжезінського про безальтернативність трансформування «домінантної позиції Америки» в «тривку структуру глобальної геополітичної співпраці», вибудовану за мережевим принципом, тобто «сплетену з багатонаціональних корпорацій, НУО (неурядових організацій, багато з яких транснаціональні за характером) і наукових спільнот»⁹. Імперативність здолання «меж традиційної національно-державної системи»¹⁰, що передбачене таким трансформуванням, була «пом'якшена» тезою Генрі Кіссинджера про важливість врахування регіональних особливостей, – «культурної і геополітичної конфігурації інших регіонів»¹¹, – під час просування ідеї нового світового порядку, що базується на самоочевидній універсальності принципів внутрішньої політики США. Тобто, з одного боку, американське бачення світового порядку спирається «на досягнення миру через розповсюдження демократичних принципів» і тому «США продовжують вважати універсально затребуваними свої цінності, які належить покласти в основу світового порядку, й залишають за собою право на їхню підтримку у глобальному масштабі»¹². Але водночас: «Сучасні пошуки світового порядку потребують узгодженої стратегії, спрямованої на створення концепції порядку всередині різних регіонів і на взаємне пов'язування цих регіональних порядків»¹³.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Як бачимо, Вестфальська система, за задумом Г. Кіссинджера, може бути використана глобально лише за умови її поєднання з ідеєю «універсальністю американського досвіду»¹⁴, що й дозволить втілити останню у життя з огляду на ті чи інші регіональні особливості. В цьому випадку на виході ми отримуємо не лише так

¹ Каплан, М. (2002). Система и процесс в международной политике. *Теория международных отношений: Хрестоматия*. М.: Гардарики, 220–235.

² Страус, А. (1997). Униполярность (Концентрическая структура нового мирового порядка и позиция России). *Полис*, 2, 27–44.

³ Бжезінський, З. (2000). Велика шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи. Львів – Івано-Франківськ: Лілея-НВ; Бжезинский, З. (2004). Выбор. Глобальное господство или глобальное лидерство. Москва.: Междунар. отношения.

⁴ Бек, У. (2011). Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія. Київ: Ніка-Центр.

⁵ Хабермас, Ю. (2008). *Расколотый Запад*. Москва: Издательство «Весь мир».

⁶ Каган, Р. (2004). *Про рай і владу. Америка і Європа у новому світовому порядку*. Львів: Незалежний культурологічний журнал «І».

⁷ Кіссинджер, Г. (2015). *Мировой порядок*. Москва: АСТ. <<http://gavnosite.com/files/H.Kissinger-Word-Order.pdf>> (2019, грудень, 5).

⁸ Фукуяма, Ф. (2004). *Конец истории и последний человек*. Москва, 2004. *Электронная публикация: Центр гуманитарных технологий*. – 01.10.2013. <<https://gtmarket.ru/laboratory/basis/6341>> (2019, грудень, 11).

⁹ Бжезінський, З. (2000). *Велика шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи*. Львів – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 214, 215.

¹⁰ Бжезінський, З. (2000). Велика шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи. Львів – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 215.

¹¹ Кіссинджер, Г. (2015). *Мировой порядок*. Москва: АСТ. <<http://gavnosite.com/files/H.Kissinger-Word-Order.pdf>> (2019, грудень, 5).

¹² Кіссинджер, Г. (2015). *Мировой порядок*. Москва: АСТ. <<http://gavnosite.com/files/H.Kissinger-Word-Order.pdf>> (2019, грудень, 5).

¹³ Кіссинджер, Г. (2015). *Мировой порядок*. Москва: АСТ. <<http://gavnosite.com/files/H.Kissinger-Word-Order.pdf>> (2019, грудень, 5).

¹⁴ Кіссинджер, Г. (2015). *Мировой порядок*. Москва: АСТ. <<http://gavnosite.com/files/H.Kissinger-Word-Order.pdf>> (2019, грудень, 5).

званий «мир гегемонії», який передбачає шанування з боку держави-гегемона зовнішніх форм державної незалежності решти політичних утворень¹. А й своєрідну «м'яку (чи непомітну?)» відміну їхнього суверенітету, яка полягає у тому, що монополія на концептуальне бачення нового світового порядку, на змістовне наповнення ідеї останнього завжди буде належати Заходу. На вирішальне значення утримання такої монополії для збереження «західного цивілізованого світу», що вичерпав ресурс «періоду суверенних держав»², свого часу і звернув увагу Герберт Уеллс, випереджаючи думку Карла Ясперса про обумовленість світового порядку «відмовою кожного від абсолютного суверенітету»³. За задумом Г. Уеллса, «відмова» мала відбутися за лекалами, які розробляються «сім'єю цивілізованих народів»⁴ і визначаються завданням створення «цивілізованого, суспільного устрою» в інших країнах у спосіб надання їм економічної допомоги в обмін на встановлення контролю над їхніми «багатими надрами»⁵. Осмислення проблематики нового світового порядку видається неповним без залучення до нього ідей Г. Уеллса.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). З огляду на це, спробуємо проаналізувати доробок Герберта Уеллса, у якому окреслені контури нового світового порядку, які у повній мірі проявилися лише сьогодні і які до цього часу задають ту своєрідну «рамкову формулу», в межах якої прийнято вибудовувати і сучасний дискурс з проблематики нового світового порядку. Мова, у першу чергу, йде про дві роботи Г. Уеллса – «The New World Order» (1940)⁶ та «The Open Conspiracy. Blue Prints for World Revolution» (1928)⁷.

Виклад основних матеріалів дослідження. Центральною ідеєю у запропонованій Г. Уеллсом концепції нового світового порядку є ідея заміни «розрізнених суверенітетів минулого»⁸ об'єднанням держав «у більш крупні структури»⁹ та реорганізації світу під знаком «ліберального тріумфу»¹⁰. Основу цих процесів становить зростаюча «економічна і фінансова взаємозалежність» держав¹¹, яка вкупі із так званим «скасуванням відстаней», обумовленим зростаючою мобільністю сучасних засобів сполучення, готує ґрунт для «скасування кордонів більшості існуючих суверенних держав і їх злиття у більшому Рах»¹². Тим самим, людські справи можуть бути поставлені під єдиний загальний контроль не тільки заради запобігання війни, але і з метою «колективного контролю над економічним і біологічним життям людства»¹³. «Раціональна консолідація людських справ», – робить висновок Г. Уеллс, – несумісна із «незалежними суверенними державами з їхньою постійною загрозою війни»¹⁴. Нейтралізація ж останньої вимагає не тільки політичної федерації, а й «глибинної соціальної революції», що покликана виробити деяку універсальну форму «економічного гуртожитку» і «управління загальними справами людства», «всебічної колективізації людських справ» і «компетентного управителя колективної

¹ Арон, Р. (2000). *Мир і війна між націями*. Київ: МП «Юніверс», 2000, 158-159.

² Wells, H. G. (1940). *The New World Order. First Published. January 1940.*

<https://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Wells_New_World_Order-3.pdf> (2020, січень, 10).

³ Ясперс, К. (1991). *Истоки истории и ее цель. К. Ясперс. Смысл и назначение истории*. Москва, Политиздат, 209.

⁴ Уэллс, Г. (1959). *Россия во мгле*. Москва: Государственное изд-во политической литературы, 79.

⁵ Уэллс, Г. (1959). *Россия во мгле*. Москва: Государственное изд-во политической литературы, 79, 80, 81.

⁶ Wells, H.G. (1940). *The New World Order. First Published. January 1940.*

<https://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Wells_New_World_Order-3.pdf> (2020, січень, 10).

⁷ Wells, H.G. (1933). *The Open Conspiracy. Blue Prints for World Revolution*. London. *Project Gutenberg Australia.*

<<http://gutenberg.net.au/ebooks13/1303661h.html>> (2019, січень, 12).

⁸ Уэллс, Г. (2007). *Опыт автобиографии. Открытия и заключения одного вполне заурядного ума (начиная с 1866 года)*. В 2-х томах. Москва: Наука, Ладомир. *Электронная библиотека RoyalLib.com.*

<https://royallib.com/read/uells_gerbert/opit_avtobiografii.html> (2019, грудень, 25).

⁹ Уэллс, Г. (2007). *Опыт автобиографии. Открытия и заключения одного вполне заурядного ума (начиная с 1866 года)*. В 2-х томах. Москва: Наука, Ладомир. *Электронная библиотека RoyalLib.com.*

<https://royallib.com/read/uells_gerbert/opit_avtobiografii.html> (2019, грудень, 25).

¹⁰ Wells, H.G. (1940). *The New World Order. First Published. January 1940.*

<https://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Wells_New_World_Order-3.pdf> (2020, січень, 10).

¹¹ Wells, H.G. (1940). *The New World Order. First Published. January 1940.*

<https://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Wells_New_World_Order-3.pdf> (2020, січень, 10).

¹² Wells, H.G. (1940). *The New World Order. First Published. January 1940.*

<https://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Wells_New_World_Order-3.pdf> (2020, січень, 10).

¹³ Wells, H.G. (1940). *The New World Order. First Published. January 1940.*

<https://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Wells_New_World_Order-3.pdf> (2020, січень, 10).

¹⁴ Wells, H.G. (1940). *The New World Order. First Published. January 1940.*

<https://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Wells_New_World_Order-3.pdf> (2020, січень, 10).

системи» у цілому. Шукана форма, згідно із Г. Уеллсом, може бути встановлена лише в тому випадку, якщо «західному духу колективізму» вдасться «охопити світ системами, відповідальними за освіту, примус і адміністрування»¹. Це, у свою чергу, забезпечить втягування окремих держав у «єдину економічну систему», основою якої стане «союз грошей і союз безмитної економіки», а також в єдину правову систему, що базуватиметься на ідеї прав людини, контроль над дотриманням яких буде покладено на деякого «міжнародного поліцейського»². Останній, «зрозуміло, повинен мати владу обмежувати і скорочувати збройні сили будь-якої країни, і будь-яка країна повинна відмовитися на його користь від значної міри своєї незалежності»³, керуючись, у першу чергу, пунктами «Декларації прав людини», варіант переліку яких був запропонований самим Г. Уеллсом разом зі зверненням до держав «включити це у свої мирні договори»⁴.

При цьому у Г. Уеллса має місце як передбачення конфліктності в ролі можливого супутника народження нового світового порядку, так і вказівка на спосіб запобігання їй. Ідея прав людини і принцип вільної торгівлі можуть забезпечити управління демонтажем державності в «суверенних державах» без ризику отримати на виході цього, за визначенням Г. Уеллса, «нового типу Революції» «обурення-бунт», «взбунт або державний переворот»⁵ лише за умови, якщо вдасться переконати «достатню кількість умів» «незалежно від раси, походження чи економічних і соціальних звичок» у тому, що пропоновану концепцію нового світового порядку їм слід «розглядати як єдину робочу основу для своєї діяльності»⁶. Тим самим «сила невдоволення і образи по відношенню до уряду» може бути організована і використана з тим, «щоб викликати фундаментальну зміну системи» облаштування світу в цілому. Але не за рахунок «спонтанного шторму обурення проти нестерпних принижень і поневірянь», а, головним чином, за допомогою зміни «директивних ідей», що утворюють концепцію, тобто бачення того, яким повинен і єдино може бути новий світовий порядок⁷. «Поширення цієї суттєвої концепції, – пише Г. Уеллс, – можна назвати пропагандою, але насправді це освіта»⁸. Остання забезпечить формування людини не лише як прихильника і захисника, але і як активного діяча, що вимагає від своєї держави її участі в практичній реалізації тієї концепції нового світового порядку, в основі якої лежить ідея відмови «розрізнених суверенітетів» «від значної міри своєї незалежності». Ось чому «...для порятунку людства необхідним є рішуче зрушення у галузі освіти, базоване на ідеї всесвітнього порядку»⁹.

Укорінення цієї ідеї в людську свідомість дозволить західному світу отримати доступ до «величезних нерозвинених резервуарів людини»¹⁰ і використати ці резервуари для такої «організації бунту і надії»¹¹ молодих людей, за якої їхня енергія і «щире обурення з приводу

¹ Уеллс, Г. (2007). Опыт автобиографии. Открытия и заключения одного вполне заурядного ума (начиная с 1866 года). В 2-х томах. Москва: Наука, Ладомир. *Электронная библиотека RoyalLib.com*. <https://royallib.com/read/uells_gerbert/opit_avtobiografii.html> (2019, грудень, 25).

² Wells, H. G. (1940). *The New World Order. First Published. January 1940*. <https://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Wells_New_World_Order-3.pdf> (2020, січень, 10).

³ Уеллс, Г. (2007). Опыт автобиографии. Открытия и заключения одного вполне заурядного ума (начиная с 1866 года). В 2-х томах. Москва: Наука, Ладомир. *Электронная библиотека RoyalLib.com*. <https://royallib.com/read/uells_gerbert/opit_avtobiografii.html> (2019, грудень, 25).

⁴ Wells, H.G. (1940). *The New World Order. First Published. January 1940*. <https://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Wells_New_World_Order-3.pdf> (2020, січень, 10).

⁵ Wells, H.G. (1940). *The New World Order. First Published. January 1940*. <https://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Wells_New_World_Order-3.pdf> (2020, січень, 10).

⁶ Wells, H.G. (1940). *The New World Order. First Published. January 1940*. <https://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Wells_New_World_Order-3.pdf> (2020, січень, 10).

⁷ Wells, H.G. (1940). *The New World Order. First Published. January 1940*. <https://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Wells_New_World_Order-3.pdf> (2020, січень, 10).

⁸ Wells, H.G. (1940). *The New World Order. First Published. January 1940*. <https://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Wells_New_World_Order-3.pdf> (2020, січень, 10).

⁹ Уеллс, Г. (2007). Опыт автобиографии. Открытия и заключения одного вполне заурядного ума (начиная с 1866 года). В 2-х томах. Москва: Наука, Ладомир. *Электронная библиотека RoyalLib.com*. <https://royallib.com/read/uells_gerbert/opit_avtobiografii.html> (2019, грудень, 25).

¹⁰ Wells, H.G. (1940). *The New World Order. First Published. January 1940*. <https://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Wells_New_World_Order-3.pdf> (2020, січень, 10).

¹¹ Уеллс, Г. (1959). *Россия во мгле*. Москва: Государственное изд-во политической литературы, 43.

соціальних інститутів»¹ буде спрямоване на «руйнування старого суспільного порядку всюди» і досягнення «ліберального триумфу»². Відповідно, «вирішальною стане битва за освіту»³, адже її організація має бути такою, щоб, наприклад, у пункті вибору тем для вивчення (виборчі системи, партійні системи, права і свободи людини і т. д.), забезпечити постійне поширення і наростання «вимогой нового порядку»⁴. У підсумку: «Дії і відповіді нормальної людини в будь-якій конкретній країні і в будь-який конкретний час будуть завжди визначатися домінуючою концепцією руху до нового світового порядку. Вона буде основною і постійною метою усього її політичного життя»⁵. В цьому суть того, що Г. Уеллс називає «відкритою змовою», тобто формуванням за допомогою освіти «правильних розумових звичок»⁶, правильного, в сенсі відповідного до ідеї «реорганізації світових справ», «фундаментального мислення, що лежить в основі політичної і соціальної поведінки», правильного «загального ментального фону» в цілому⁷. І до того ж, осягнення розуму людини «відповідними загальними ідеями» дозволить «сформувати справжню основу для її повсякденних суджень і рішень»⁸. І, в кінцевому підсумку, забезпечити «вдтворення певного типу людей»⁹.

Говорячи про важливість контролю над «величезними нерозвиненими резервуарами людини» за допомогою освіти, чи не формулює фактично Г. Уеллс проблему з'ясування базових, елементарних, у сенсі таких, що підлягають обов'язковому засвоєнню кожним, знань, тобто проблему «людської місткості» («людської розмірності») у пункті її ментальної складової¹⁰? «Під впливом тих самих сил, – пише Г. Уеллс, – які знищили грубу фізичну працю, грамотність просотувалася в самі низи, і вже все суспільство опанувало знаннями»¹¹. Тому так важливо, продовжує він, «зібрати воедино всю світову інформацію і створити довідковий орган для світової громадської думки»¹². Така «загальна енциклопедія, яка постійно оновлюється і модернізується» зможе стати «основою системи освіти у світовій спільноті»¹³. Знання, що в неї вносяться, відбираються і викладаються таким чином (запропонована, наприклад, самим Г. Уеллсом концепція викладання історії¹⁴), щоб «освіта сприяла

¹ Wells, H.G. (1940). *The New World Order. First Published. January 1940.*

<https://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Wells_New_World_Order-3.pdf> (2020, січень, 10).

² Wells, H.G. (1940). *The New World Order. First Published. January 1940.*

<https://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Wells_New_World_Order-3.pdf> (2020, січень, 10).

³ Уэллс, Г. (2007). Опыт автобиографии. Открытия и заключения одного вполне заурядного ума (начиная с 1866 года). В 2-х томах. Москва: Наука, Ладомир. *Электронная библиотека RoyalLib.com.*

<https://royallib.com/read/uells_gerbert/opit_avtobiografii.html> (2019, грудень, 25).

⁴ Wells, H.G. (1940). *The New World Order. First Published. January 1940.*

<https://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Wells_New_World_Order-3.pdf> (2020, січень, 10).

⁵ Wells, H.G. (1940). *The New World Order. First Published. January 1940.*

<https://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Wells_New_World_Order-3.pdf> (2020, січень, 10).

⁶ Wells, H.G. (1933). *The Open Conspiracy. Blue Prints for World Revolution. London. Project Gutenberg Australia.*

<<http://gutenberg.net.au/ebooks13/1303661h.html>> (2019, січень, 12).

⁷ Wells, H.G. (1933). *The Open Conspiracy. Blue Prints for World Revolution. London. Project Gutenberg Australia.*

<<http://gutenberg.net.au/ebooks13/1303661h.html>> (2019, січень, 12).

⁸ Wells, H.G. (1933). *The Open Conspiracy. Blue Prints for World Revolution. London. Project Gutenberg Australia.*

<<http://gutenberg.net.au/ebooks13/1303661h.html>> (2019, січень, 12).

⁹ Уэллс, Г. (2007). Опыт автобиографии. Открытия и заключения одного вполне заурядного ума (начиная с 1866 года). В 2-х томах. Москва: Наука, Ладомир. *Электронная библиотека RoyalLib.com.*

<https://royallib.com/read/uells_gerbert/opit_avtobiografii.html> (2019, грудень, 25).

¹⁰ Петров, М.К. (2005). Регион как объект системного исследования. *Южнороссийское обозрение Центра системных региональных исследований и прогнозирования ИППК РГУ и ИСПИ РАН.* Ростов н/Д, 32, 34-40.

¹¹ Уэллс, Г. (1964). Наука и мировое общественное мнение. Г. Уэллс. *Собрание сочинений в 15-ти томах.*

Под общей ред. Ю. Кагарлицкого. Т. 15. Москва: Издательство «Правда». *Электронная библиотека RoyalLib.com.*

<https://royallib.com/read/uells_gerbert/sobranie_sochineniy_v_15_tomah_tom_15.html> (2020, січень, 22).

¹² Уэллс, Г. (1964). Наука и мировое общественное мнение. Г. Уэллс. *Собрание сочинений в 15-ти томах.*

Под общей ред. Ю. Кагарлицкого. Т. 15. Москва: Издательство «Правда». *Электронная библиотека RoyalLib.com.*

<https://royallib.com/read/uells_gerbert/sobranie_sochineniy_v_15_tomah_tom_15.html> (2020, січень, 22).

¹³ Уэллс, Г. (1964). Наука и мировое общественное мнение. Г. Уэллс. *Собрание сочинений в 15-ти томах.*

Под общей ред. Ю. Кагарлицкого. Т. 15. Москва: Издательство «Правда». *Электронная библиотека RoyalLib.com.*

<https://royallib.com/read/uells_gerbert/sobranie_sochineniy_v_15_tomah_tom_15.html> (2020, січень, 22).

¹⁴ Уэллс, Г. (1964). Докладом «Яд, именуемый историей» путешественник снова вызывает на спор давних друзей-педагогов. Г. Уэллс. *Собрание сочинений в 15-ти томах. Под общей ред. Ю. Кагарлицкого. Т. 15.*

справі організації світу» як світу «певної якості», де «якість» означає «встановлення нового порядку»¹.

З міркувань Г. Уеллса також випливає, що згадана «концепція руху до нового світового порядку» передбачає не тільки створення системи договорів між державами на базі «Декларації прав людини», а й «злиття існуючих політичних, економічних і соціальних інститутів»², і встановлення «інтелектуального контролю на популяцією», «щоб вплинути на загальний коефіцієнт народжуваності або коефіцієнт народжуваності певних типів»³. І, головне, формування «спеціальних міжнародних мереж, починаючи від міжнародного бізнесу картелів, науково-технічних організацій <...> і закінчуючи міжнародним співробітництвом поліції, служб охорони здоров'я і релігійних місій»⁴, а також створення міжнародних інститутів, що зайняті дослідженням світової економіки і продукують «приблизні оцінки і вказівки для усієї матеріальної діяльності людини»⁵. Причому провідну роль у «розширенні і переплетенні цих спеціальних співробітництв» вже відіграють переважно США і Великобританія. «Індія, Китай, Росія, Африка, – пише Г. Уеллс, – уявляють собою меланж соціальних систем, які випереджені, зруйновані, захоплені, експлуатовані і в тій чи іншій мірі підпорядковані фінансам, промисловості і політичній агресії з боку атлантичної, балтійської та середземноморської цивілізації»⁶. Такий «меланж» може зробити крок «з тонучого судна свого застарілого порядку в братство світових управителів» єдино «через своїх нинішніх завойовників» шляхом намагань адаптувати їхній «багатий і відмінний від свого спадок» до власних «корінних націоналізмів»⁷. По суті це означає, що інші держави, які залучаються «давно існуючою європейсько-американською ієрархією» в систему міжнародних «спеціальних співробітництв», змушені будуть рахуватися з правилами, вже існуючими у цьому «вже практично космополісі». І пристосовувати до них, а точніше до вимог країн, які такий «космополіс» утворили, свої економічні, політичні, соціально-демографічні, освітні системи, стаючи фактично з самого початку об'єктами застосування технології демонтажу «заіржавленої броні державної суверенності»⁸. Як писав Зб. Бжезінський, «зближення з Америкою мало на увазі готовність потрапити з нею в одну упряжку, причому слабка сторона була приречена опинитися набагато міцніше скутою, ніж сильна»⁹. Сам же Г. Уеллс, зазначав, що «упередження проти втручання високорозвинених сучасних держав у справи менш стабільних і менш розвинених регіонів» буде зникати по мірі «злиття атлантичних держав» і «посилення ймовірності і необхідності встановлення світового контролю над зонами неправильного управління та заворушень»¹⁰.

У цьому сенсі показовими є, наприклад, два висновки Г. Уеллса, якими він закінчує свій нарис про «Росію в імлі». Перший: «Єдиний уряд, який може зараз запобігти <...> остаточному краху Росії, – це теперішнє більшовицький уряд, за умови, що Америка і західні держави нададуть йому

Москва: Издательство «Правда». *Электронная библиотека RoyalLib.com*.

<https://royallib.com/read/uells_gerbert/sobranie_sochineniy_v_15_tomah_tom_15.html> (2020, січень, 22).

¹ Уэллс, Г. (2007). Опыт автобиографии. Открытия и заключения одного вполне заурядного ума (начиная с 1866 года). В 2-х томах. Москва: Наука, Ладомир. *Электронная библиотека RoyalLib.com*.

<https://royallib.com/read/uells_gerbert/opit_avtobiografii.html> (2019, грудень, 25).

² Wells, H.G. (1933). The Open Conspiracy. Blue Prints for World Revolution. London. *Project Gutenberg Australia*. <<http://gutenberg.net.au/ebooks13/1303661h.html>> (2019, січень, 12).

³ Wells, H.G. (1933). The Open Conspiracy. Blue Prints for World Revolution. London. *Project Gutenberg Australia*. <<http://gutenberg.net.au/ebooks13/1303661h.html>> (2019, січень, 12).

⁴ Wells, H.G. (1940). *The New World Order. First Published. January 1940*.

<https://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Wells_New_World_Order-3.pdf> (2020, січень, 10).

⁵ Wells, H.G. (1933). The Open Conspiracy. Blue Prints for World Revolution. London. *Project Gutenberg Australia*. <<http://gutenberg.net.au/ebooks13/1303661h.html>> (2019, січень, 12).

⁶ Wells, H.G. (1933). The Open Conspiracy. Blue Prints for World Revolution. London. *Project Gutenberg Australia*. <<http://gutenberg.net.au/ebooks13/1303661h.html>> (2019, січень, 12).

⁷ Wells, H.G. (1933). The Open Conspiracy. Blue Prints for World Revolution. London. *Project Gutenberg Australia*. <<http://gutenberg.net.au/ebooks13/1303661h.html>> (2019, січень, 12).

⁸ Ревель, Ж.-Ф. (2004). *Відживлення демократії*. Київ: Критика, 450.

⁹ Бжезинский, З. (2004). *Выбор. Глобальное господство или глобальное лидерство*. Москва: Междунар. Отношения, 139.

¹⁰ Wells, H.G. (1933). The Open Conspiracy. Blue Prints for World Revolution. London. *Project Gutenberg Australia*. <<http://gutenberg.net.au/ebooks13/1303661h.html>> (2019, січень, 12).

допомогу»¹. І другий: «Я твердо переконаний, що без такої допомоги ззовні в більшовицькій Росії відбудеться остаточний крах всього, що ще залишилося від сучасної цивілізації на території колишньої Російської імперії»². Чи не прийнято ці висновки і сьогодні використовувати на користь запропонованої Г. Уеллсом концепції нового світового порядку? А саме: західна допомога – це умова визнання легітимності національних урядів, без якої вони не можуть вважатися цивілізованими. Останнє, до речі, означає, скажімо, і те, що: «Сировина землі повинна бути для всіх, а не бути монополізованою якимось корисливим індивідуумом або корисливою суверенною державою, не бути утриманою від експлуатації для загальної вигоди тією чи іншою особою чи племенем, які є відсталіми і виторговують для себе преференції, керуючись випадковими домаганнями на встановлення свого пріоритету на цій території»³. Чи не формування переконаності у незаперечності зазначеного аргументу і перетворення її (переконаності) у «правильну розумову звичку» повинні стати головним завданням «ретельного ментального тренування, яка дає всім ясні уявлення про історію, про життя, про політичні та економічні відносини»⁴? «Кожний крок до світової єдності повинен бути зроблений <...> із розумінням співчуття якомога більшої кількості людей, інакше з'ясується, що єдність, яка буде завойована, навряд чи варта перемоги»⁵. Чи не в цьому випадку встановлення «світової єдності» буде супроводжуватися деяким «ідеальним станом» як «станом з найменшою кількістю можливих вольових битв і придушень волі»? Досягнення такого стану, вважає Г. Уеллс, «має бути головним міркуванням під час встановлення економічної, біологічної та ментальної організації світової спільноти, до якої ми прагнемо»⁶.

Тому новий світовий порядок як «світова спільнота», а точніше як система транснаціональних «спеціальних співробітництв», що вибудовується, за визнанням Г. Уеллса, у вигляді «європейсько-американської ієрархії», передусім у царині промисловості та фінансів (адже «справжні інтереси великого промисловця або фінансиста пов'язані з космополітичним органом і матеріальним розвитком світового співтовариства» і не можуть тому не втілюватися у «великих промислових організаціях, чії операції і комбінації стали, нарешті, всесвітніми»⁷) і неможливий без належної організації освіти, що покликана «стиснути» «резервуар людини» виключно до переконання в тому, що такий порядок є безальтернативним. Без такого переконання неможливим є те, що Макс Вебер свого часу називав «внутрішнім гарантуванням легітимного порядку», яке може бути здійснене трояко. А саме: афективно (емоційна відданість порядку); ціннісно-раціонально (віра в абсолютну значущість порядку, що є вираженням непересічних непорушних цінностей, – моральних, естетичних або будь-яких інших); релігійно (віра в залежність блага і спасіння від збереження цього порядку)⁸. Цьому, згідно із Г. Уеллсом, може слугувати і створення шкіл, конкуруючих із державними, і підтримка «освічених вчителів», які «експериментують із новими методами освіти», і поширення «навчальної літератури для дорослих». Як наслідок, мають бути відкинуті «багато існуючих обмежень на поведінку і багато соціальних забобонів», а «... наші голови мають бути очищені від усіх цих застарілих цінностей і поглядів, якими вони обтяжені, щоб нова віра змогла вільно заграти»⁹. Зробити це, звичайно ж, простіше, якщо «взятися за підростаюче покоління»¹⁰. У цьому – суть

¹ Уеллс, Г. (1959). *Россия во мгле*. Москва: Государственное изд-во политической литературы, 79.

² Уеллс, Г. (1959). *Россия во мгле*. Москва: Государственное изд-во политической литературы, 82.

³ Wells, H.G. (1933). *The Open Conspiracy*. Blue Prints for World Revolution. London. *Project Gutenberg Australia*. <<http://gutenberg.net.au/ebooks13/1303661h.html>> (2019, січень, 12).

⁴ Wells, H.G. (1933). *The Open Conspiracy*. Blue Prints for World Revolution. London. *Project Gutenberg Australia*. <<http://gutenberg.net.au/ebooks13/1303661h.html>> (2019, січень, 12).

⁵ Wells, H.G. (1933). *The Open Conspiracy*. Blue Prints for World Revolution. London. *Project Gutenberg Australia*. <<http://gutenberg.net.au/ebooks13/1303661h.html>> (2019, січень, 12).

⁶ Wells, H.G. (1933). *The Open Conspiracy*. Blue Prints for World Revolution. London. *Project Gutenberg Australia*. <<http://gutenberg.net.au/ebooks13/1303661h.html>> (2019, січень, 12).

⁷ Wells, H.G. (1933). *The Open Conspiracy*. Blue Prints for World Revolution. London. *Project Gutenberg Australia*. <<http://gutenberg.net.au/ebooks13/1303661h.html>> (2019, січень, 12).

⁸ Вебер, М. (1990). *Основные социологические понятия*. М. Вебер. *Избранные произведения*. Москва: Прогресс, 639-640.

⁹ Wells, H.G. (1933). *The Open Conspiracy*. Blue Prints for World Revolution. London. *Project Gutenberg Australia*. <<http://gutenberg.net.au/ebooks13/1303661h.html>> (2019, січень, 12).

¹⁰ Уеллс, Г. (2007). *Опыт автобиографии*. Открытия и заключения одного вполне заурядного ума (начиная с 1866 года). В 2-х томах. Москва: Наука, Ладомир. *Электронная библиотека Royallib.com*. <https://royallib.com/read/uells_gerbert/opit_avtobiografii.html> (2019, грудень, 25).

найбільшої «творчої революції», здійснення якої вимагає «творчої влади», що належить, у свою чергу, «в світовому масштабі, з одного боку, сучасній промисловості, пов'язаній із наукою, а, з іншого боку, – фінансистам»¹.

Будучи ж деталізованою, ця «нова віра», ця «нова система ідей», що вимагає однодушності і «поширення серед широкого кола людей», зводиться мінімум до трьох, максимум до семи пунктів, «по яким однастайність має бути досягнута із самого початку» і які, внаслідок цього, «повинні бути включені в загальну освіту» представників різних соціальних груп². Серед цих пунктів: абсолютно тимчасовий характер усіх існуючих видів уряду і, отже, абсолютно тимчасовий характер усіх, пов'язаних із ним, лояльностей; створення світової економічної системи і «відповідального світового управління» в сфері кредиту, транспорту і виробництва основних продуктів, а також мінімізація всіх спроб з боку окремих осіб та урядів цьому протистояти; першорядне значення світового біологічного контролю, зокрема, над чисельністю населення і хворобами; підтримка мінімального стандарту індивідуальної свободи і добробуту в світі; нагальна необхідність опору нинішньому традиційному дрейфу в бік війни³.

Поширення ж, розвиток і наукове обґрунтування перерахованих ідей, по думку Г. Уеллса, має бути доручено «найбільш цінним людям», які зможуть об'єднатися в своїх зусиллях із «пропаганди довіри до можливої світової спільноти» на підставі «загальної системи політичних і соціальних концепцій» незалежно від своєї приналежності до тієї чи іншої держави-нації⁴. Об'єднатися «шляхом створення спеціальних асоціацій для досягнення певних спеціалізованих цілей», які будуть «різними за формою, розміром, якістю та здібностями»⁵. Згадана «нова система ідей» в сукупності її трьох/семи пунктів фактично є начерком переліку заохочуваних (і до сьогодні!) у науковому співтоваристві тем-напрямоків, розробці яких повинна бути підпорядкована «нова світова система наукової роботи» в єдності таких її складових, як: просування результатів дослідження, їх популяризація, захист досліджень, всесвітня індексація наукових результатом, переклад наукових праць, поширення нових методів дослідження, «формування груп в науковому світі <...> і навколо нього» з тим, щоб привернути «особливу увагу до потреб наукової роботи» з боку тих осіб і «міжнародних або космополітичних громад», які «володіють даром витягувати гроші з приватних і громадських джерел»⁶.

Головним же є те, що носії переконання у відсутності альтернативи новому світовому порядку, – «сила-силенна різноманітних дотичних одна до одної груп», що утворюють «соціальну еліту», – зможуть «вплинути на ставлення до національних політиків і на їхні обіцянки», тобто відіграти роль «ефективної виборчої або агітаційної сили», що створює «власні спеціальні дослідницькі органи для вирішення проблем трансформації старих місцевих адміністрацій і системи політичного контролю в країнах, які розвиваються»⁷. Останні тим самим будуть залучені до «всесосяжної системи управління», що й дозволить реалізувати головну політичну ідею нового світового порядку, а саме: «послабити, стерти, включити або замінити існуючі уряди»⁸, втягнувши їхні країни у «всесвітню систему валютної і економічної діяльності», яка створена промисловцями і

¹ Уэллс, Г. (2007). Опыт автобиографии. Открытия и заключения одного вполне заурядного ума (начиная с 1866 года). В 2-х томах. Москва: Наука, Ладомир. *Электронная библиотека RoyalLib.com*. <https://royallib.com/read/uells_gerbert/opit_avtobiografii.html> (2019, грудень, 25).

² Wells, H.G. (1933). *The Open Conspiracy. Blue Prints for World Revolution*. London. *Project Gutenberg Australia*. <<http://gutenberg.net.au/ebooks13/1303661h.html>> (2019, січень, 12).

³ Wells, H.G. (1933). *The Open Conspiracy. Blue Prints for World Revolution*. London. *Project Gutenberg Australia*. <<http://gutenberg.net.au/ebooks13/1303661h.html>> (2019, січень, 12).

⁴ Wells, H.G. (1933). *The Open Conspiracy. Blue Prints for World Revolution*. London. *Project Gutenberg Australia*. <<http://gutenberg.net.au/ebooks13/1303661h.html>> (2019, січень, 12).

⁵ Wells, H.G. (1933). *The Open Conspiracy. Blue Prints for World Revolution*. London. *Project Gutenberg Australia*. <<http://gutenberg.net.au/ebooks13/1303661h.html>> (2019, січень, 12).

⁶ Wells, H.G. (1933). *The Open Conspiracy. Blue Prints for World Revolution*. London. *Project Gutenberg Australia*. <<http://gutenberg.net.au/ebooks13/1303661h.html>> (2019, січень, 12).

⁷ Wells, H.G. (1933). *The Open Conspiracy. Blue Prints for World Revolution*. London. *Project Gutenberg Australia*. <<http://gutenberg.net.au/ebooks13/1303661h.html>> (2019, січень, 12).

⁸ Wells, H.G. (1933). *The Open Conspiracy. Blue Prints for World Revolution*. London. *Project Gutenberg Australia*. <<http://gutenberg.net.au/ebooks13/1303661h.html>> (2019, січень, 12).

фінансистами¹. Тобто запустити технологію демонтажу державної суверенності цих країн, який буде здійснюватися під наглядом якогось «постійного всесвітнього органу із контролюючими функціями»². До речі, сам Г. Уеллс відзначав, що його програмне бачення цього органу дуже відрізнялося, наприклад, від створеної Ліги Націй³.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Напрошується питання, чи не полягає проблема нового світового порядку в переосмисленні тієї рамкової формули, яка свого часу була запропонована Г. Уеллсом у форматі «відкритої змови» і в межах якої і сьогодні прийнято вести дискусію з цього питання? Чи не передбачає осмислення цієї проблеми з'ясування можливості такої рамкової формули, що передбачає модель світового устрою, яка б разюче відрізнялася від реорганізації світу під знаком «ліберального триумфу»? Якщо згадати Г. Уеллса, головне тут – похитнути переконання щодо відсутності альтернативи концепції «відкритої змови».

References:

1. Kaplan, M. (2002). Sistema i process v mezhdunarodnoj politike [System and process in international politics] *Teoriya mezhdunarodnyh otnoshenij: Hrestomatija* [Theory of International Relations: Reader]. Moscow: Gardariki. [in Russian].
2. Straus, A. (1997). Unipoljarnost' (Koncentricheskaja struktura novogo mirovogo porjadka i pozicija Rossii) [Unipolarity (Concentric structure of the new world order and Russia's position)]. *Polis* [Policy], no. 2, 27-44. [in Russian].
3. Bzhezinskiy, Z. (2000). *Velyka shakhivnytsia. Amerykanska pershist ta yii stratehichni imperatyvy* [Great chessboard. The American championship and its strategic imperatives]. Lviv – Ivano-Frankivsk: Lileia-NV. [in Ukrainian].
4. Bzhezinskiy, Z. (2004). *Vybor. Global'noe gospodstvo ili global'noe liderstvo* [The choice. Global dominance or global leadership]. Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniya. [in Russian].
5. Bek, U. (2011). *Vlada i kontrvlada u dobu hlobalizatsii. Nova svitova politychna ekonomiiia* [Power and counter power in the age of globalization. The New World Political Economy]. Kyiv: Nika-Tsentr. [in Ukrainian].
6. Habermas, Ju. (2008). *Raskolotyj Zapad* [The Shattered West]. Moscow: Ves' mir. [in Russian].
7. Kahan, R. (2004). *Pro rai i vladu* [About paradise and power]. Lviv: Nezalezhnyi kulturolohichniy zhurnal «I». [in Ukrainian].
8. Kissindzher, G. (2015). *Mirovoj porjadok* [The world order]. Moscow: AST. [in Russian].
9. Fukujama, F. (2004). Konec istorii i poslednij chelovek. *Jelektronnaja publikacija: Centr gumanitarnyh tehnologij*. <<https://gtmarket.ru/laboratory/basis/6341>> (2019, December, 11). [in Russian].
10. Aron, R. (2000). *Myr i viina mizh natsiiamy* [Peace and war between nations] Kyiv: Yunivers. [in Ukrainian].
11. Wells, H. G. (1940). *The New World Order. First Published. January 1940*. <https://www.voltairenet.org/IMG/pdf/Wells_New_World_Order-3.pdf> (2020, January, 10). [in English].
12. Jaspers, K. (1991). *Istoki istorii i ee cel'* [The origins of history and its purpose] *K. Jaspers. Smysl i naznachenie istorii* [K. Jaspers. The meaning and purpose of history]. Moscow: Politizdat. [in Russian].
13. Wells, H. G. (1959). *Rossija vo mgle* [Russia in the darkness]. Moscow: Gosudarstvennoe izd-vo politicheskoy literatury. [in Russian].
14. Wells, H. G. (1933). *The Open Conspiracy. Blue Prints for World Revolution*. London. *Project Gutenberg Australia*. <<http://gutenberg.net.au/ebooks13/1303661h.html>> (2019, January, 12). [in English].
15. Wells, H. G. (2007). *Opyt avtobiografii. Otkrytiya i zakljuchenija odnogo vpolne zaurjadnogo uma (nachinaja s 1866 goda). V 2-h tomah* [Experience in autobiography. The discoveries and conclusions of one quite ordinary mind (since 1866). In 2 volumes]. Moscow: Ladamir. *Digital library RoyalLib.com*. <https://royallib.com/read/uells_gerbert/opit_avtobiografii.html> (2019, December, 25). [in Russian].
16. Petrov, M.K. (2005). Region kak obyekt sistemnogo issledovanija [Region as an object of systematic research]. *Juzhnorossijskoe obozrenie Centra sistemnyh regional'nyh issledovanij i prognozirovanija IPPK RGU i ISPI RAN* [South Russian Review of the Center for Systematic Regional Research and Forecasting, Institute of Industrial and Political Studies, RSU and ISPI RAS], no. 32 [in Russian].

¹ Уэллс, Г. (2007). Опыт автобиографии. Открытия и заключения одного вполне заурядного ума (начиная с 1866 года). В 2-х томах. Москва: Наука, Ладомир. *Электронная библиотека RoyalLib.com*. <https://royallib.com/read/uells_gerbert/opit_avtobiografii.html> (2019, грудень, 25).

² Уэллс, Г. (2007). Опыт автобиографии. Открытия и заключения одного вполне заурядного ума (начиная с 1866 года). В 2-х томах. Москва: Наука, Ладомир. *Электронная библиотека RoyalLib.com*. <https://royallib.com/read/uells_gerbert/opit_avtobiografii.html> (2019, грудень, 25).

³ Уэллс, Г. (2007). Опыт автобиографии. Открытия и заключения одного вполне заурядного ума (начиная с 1866 года). В 2-х томах. Москва: Наука, Ладомир. *Электронная библиотека RoyalLib.com*. <https://royallib.com/read/uells_gerbert/opit_avtobiografii.html> (2019, грудень, 25).

17. Wells, H. G. (1964). Nauka i mirovye obshchestvennoe mnenie [Science and world public opinion]. *G. Ujells. Sobranie sochinenij v 15-ti tomah. Pod obshhej red. Ju. Kagarlickogo. T. 15* [H. Wells. Collected works in 15 volumes. Under the general ed. Y. Kagarlitsky. V. 15]. Moscow: Izdatel'stvo «Pravda». *Digital library RoyalLib.com*. <https://royallib.com/read/uells_gerbert/sobranie_sochineniy_v_15_tomah_tom_15.html> [in Russian]. (2020, January, 22).
18. Wells, H. G. (1964). Dokladom «Jad, imenuemyj istoriej» puteshestvennik snova vyzyvaet na spor davnih družej-pedagogov [With the report “Poison called History,” the traveler again calls into argument the old friends-teachers]. *G. Ujells. Sobranie sochinenij v 15-ti tomah. Pod obshhej red. Ju. Kagarlickogo. T. 15* [H. Wells. Collected works in 15 volumes. Under the general ed. Y. Kagarlitsky. V. 15]. Moscow: Izdatel'stvo «Pravda». *Digital library RoyalLib.com*. <https://royallib.com/read/uells_gerbert/sobranie_sochineniy_v_15_tomah_tom_15.html> [in Russian]. (2020, January, 22).
19. Revel, Zh.-F. (2004). *Vidzhylennia demokratii* [Revival of democracy]. Kyiv: Krytyka. [in Ukrainian].
20. Veber, M. (1990). Osnovnye sociologicheskie ponjatija [Basic sociological concepts]. *M. Veber. Izbrannye proizvedeniya* [M. Veber. Featured Works]. Moscow: Progress, 602-643. [in Russian].